De Koreaanse golf

Remco Breuker

De Koreaanse golf

De onstuitbare opmars van de N.V. Zuid-Korea

2023 Prometheus Amsterdam

© 2023 Remco Breuker
Omslagontwerp Studio Monty
Auteursfoto Sacha de Boer
Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 3991 9

Inhoud

Woord vooraf 7
Inleiding 18

1 Mantsjoekwo, de blauwdruk van succes 25
2 Burenruzie 45
3 De droom van democratie 66
4 Het wonder aan de Hanrivier, of: hoe de Vietnamoorlog modern Korea mogelijk maakte 91
5 Een ander soort aristocratie: de grote familiebedrijven 115
6 Gangsters 150
7 Hereniging 166
8 De maakbare mens 192
9 K-culture 212
10 Zuid-Korea als onze toekomst 247

Conclusie. De Koreaanse golf 275
Literatuur 289

Woord vooraf

Zuid-Korea is een wonderbaarlijk land. Het is een welvarende democratie, die eigenlijk helemaal niet zou kunnen bestaan in die hoedanigheid. In 1953 maakte een wapenstilstand een einde aan de tragische en onvoorstelbaar bloedige Koreaoorlog. Na afloop was Zuid-Korea het armste land ter wereld, een platgebombardeerde dictatuur, getraumatiseerd, recentelijk gedekoloniseerd en opgedeeld, beroofd van miljoenen van zijn burgers, zonder noemenswaardige industrie, zonder kapitaal, zonder natuurlijke grondstoffen. Het noorden, zo mogelijk nog platter gebombardeerd, was er in de meeste opzichten beter aan toe. Ook een dictatuur natuurlijk, maar een dictatuur die het idee uitdroeg richting een betere toekomst te gaan. En in tegenstelling tot Zuid-Korea bezat Noord-Korea wel natuurlijke grondstoffen en industriële faciliteiten. Het had weliswaar ook geen beschikking over kapitaal, maar in een socialistisch systeem weegt dat nu eenmaal minder zwaar dan in een kapitalistisch stelsel.

Met een relatief bescheiden bevolking van 53 miljoen zielen is Zuid-Korea nu, bijna zeventig jaar later, de tiende economie ter wereld. Het land heeft het zesde grootste leger ter wereld en oefent een culturele invloed uit die uitsluitend leek voorbehouden aan (voormalige) koloniale imperia. De Zuid-Koreaanse familieconglomeraten behoren tot de grootste en machtigste bedrijven ter wereld. Het heeft de Olympische Spelen in 1988 en 2018 georganiseerd en samen met Japan het WK voetbal in 2002. Het is een democratie, met gebreken en al, zoals dat nu eenmaal het geval is daar waar machthebbers voor bepaalde tijd gekozen

worden. En het heeft dit allemaal bereikt terwijl het de koudste van alle oorlogen voerde met Noord-Korea, buurland, broederland, erfvijand, verleden en wellicht toekomst.

In de zeven decennia sinds het verstrijken van de Koreaoorlog heeft Zuid-Korea keer op keer laten zien dat het onmogelijke verwezenlijkt blijkt te kunnen worden. Noch een traumatiserende periode van koloniale uitbuiting, noch een oorlog met vijf miljoen doden die zowel een burgeroorlog als de eerste 'hete' oorlog van de Koude Oorlog was, noch de gedwongen opdeling van een land dat al een millennium een identificeerbare territoriale, politieke en culturele eenheid was, vermochten Zuid-Koreanen ervan te overtuigen dat het beter was om het bijltje erbij neer te gooien, omdat het toch niet beter zou worden. Vaak gaat de aandacht hierbij uit naar het inderdaad onwaarschijnlijke succes van de Zuid-Koreaanse economie, maar wat mij betreft is de indrukwekkendste prestatie van de Zuid-Koreanen dat ze erin geslaagd zijn om een menswaardige maatschappij op te bouwen vanuit op het eerste oog een vrij hopeloze situatie. Daarom denk ik dan ook dat die prestatie hét exportproduct van Zuid-Korea zou moeten zijn, meer dan de mobieltjes, auto's of K-popidolen.

Zuid-Korea is geen paradijs, er is meer dan genoeg wat beter kan en anders moet. Er zijn groepen mensen die in het systeem klemzitten of verpletterd worden. Er is een groeiende onderklasse van kanslozen. Voor de meeste Zuid-Koreanen biedt de samenleving echter genoeg om een menswaardig bestaan op te bouwen. Het is een samenleving die erkent dat er nog veel moet gebeuren en waar de kloof tussen hoe het zou moeten zijn en hoe het is minder groot is dan in veel andere landen. Ik vrees dat zo'n soort samenleving het hoogst haalbare is voor de mens – een samenleving die voor de meeste van haar inwoners goed (genoeg) is en poogt om dat te zijn voor de rest.

Ik vond dit een zeer complex boek om te schrijven, veel lastiger dan *De B.V. Noord-Korea*. Dat komt voornamelijk omdat ik lang en vaak in Zuid-Korea ben geweest. Een cruciaal deel van mijn academische opleiding heb ik bij de vakgroep Vaderlandse Geschiedenis van Seoul National University genoten. Ik ben er graag en de verleiding om terug te verhuizen naar Zuid-Korea en me er te vestigen, blijft aanwezig. Van de belangrijkste mensen in mijn leven is een aardig deel Zuid-Koreaans. Ik heb nooit in Noord-Korea gewoond en ik ben er net als de beste Noord-Korea-experts (Zuid-Koreaanse wetenschappers die ook Noord-Korea niet in komen) zelfs nooit geweest. De Noord-Koreanen die wat voor mij persoonlijk betekenen zijn allemaal ballingen en omdat het land een regime heeft dat zo akelig is dat het de verbeelding tart, is het voor mij altijd zonneklaar geweest hoe ik mij ten opzichte van Noord-Korea zou moeten opstellen. In het geval van Zuid-Korea vind ik dat veel lastiger. Dat komt voornamelijk juist doordat ik wetenschapper ben en dat dat een bepaalde werkwijze en verplichtingen met zich meebrengt. Die laten zich nog het makkelijkst samenvatten als 'een kritische houding'. Diezelfde kritische houding ten opzichte van Noord-Korea brengt vrij eenduidige resultaten met zich mee, voor zover zoiets echt bestaat, maar Zuid-Korea presenteert een neteliger probleem. Niet omdat Zuid-Korea anders is dan andere landen; het is even anders als willekeurig welk ander land. Het punt zit 'm echt in mijn eigen positionering van de regiowetenschapper die de regio bestudeert waar die zich in ieder geval ten dele ook thuis voelt en waartoe toegang carrièrebepalend is. Als de regio in kwestie dan ook nog eens een zeer rijke regio is (geworden) die graag de studie van de eigen regio betaalt – en daardoor mede bepaalt – beland je als regiowetenschapper al snel in een touwtrekwedstrijd tussen financiering en kritische wetenschap. Dan sta je voor keuzes die wat mij betreft geen nuances toelaten. Als

wetenschapper heb je weinig meer dan je onafhankelijkheid – zodra je deze compromitteert voor een beurs of een visum, of gewoon om geen gedoe met boze ambassadeurs te krijgen, ben je al over een rode lijn gegaan. Dat is lastig.

Ik vermoed op basis van eerdere ervaringen dat ik forse kritiek zal krijgen op het feit dat dit boek de mindere kanten, zelfs de donkere kanten, van Zuid-Korea laat zien. Dat is ook mijn taak: mijn duiding van Zuid-Korea, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en inzichten, presenteren zonder dat mijn gewenstheid als wetenschapper of ontvanger van beurzen daarbij een rol speelt. (In alle transparantie: bijna tien jaar geleden heb ik besloten om geen overheidsbeurzen uit Zuid-Korea meer aan te nemen om mijn onafhankelijkheid als wetenschapper te kunnen waarborgen, een besluit dat ik bij tijd en wijle heroverweeg.) Of die duiding an sich negatief of positief is hangt voornamelijk af van de feiten, niet van de wenselijkheid ervan. Nu moet ik wel zeggen dat het kenmerk van Zuid-Korea dat mij altijd toch weer naar de studie van het land toe trekt het volgende is: het vrijwel ongelooflijke en zeer zeldzame fenomeen dat de tragiek en het drama en het bloedvergieten en de pijn en het trauma, alles in meer dan royale porties toebedeeld aan de Koreanen in de twintigste eeuw, zijn geëindigd in een welvarende en democratische maatschappij die bewust omgaat met het eigen verleden, heden en de toekomst. Hoe je als samenleving uit schijnbaar niets iets maakt wat de meeste mensen tot oprecht voordeel is, is een verhaal dat wat mij betreft veel vaker verteld zou moeten worden.

Dat is niet zo makkelijk te verklaren – als het al te verklaren is. Het is zeker geen kwestie van cultuur. Je hoort het vaak genoeg: Koreanen werken hard, luisteren goed naar autoriteit, denken eerst aan het collectief en andere onzinnige noties. Maar dezelfde ingrediënten leidden in Noord-Korea niet tot een welvarende en democratische maatschappij die het merendeel van

haar ingezetenen een menswaardig bestaan biedt. Het feit dat twee samenlevingen die meer dan een millennium een gezamenlijke culturele, politieke en territoriale eenheid hadden gevormd zich in een paar decennia zo uiteenlopend hebben kunnen ontwikkelen, is voor mij überhaupt een belangrijk argument tegen welke culturele uitleg dan ook. Het is verleidelijk om de oorzaak dan te zoeken in de ideologieën die beide landen omarmd hebben: socialisme en communisme in Noord-Korea en kapitalisme in Zuid-Korea. Dat heeft inderdaad meer uitlegkracht dan het culturele argument, maar niet genoeg: Zuid-Korea hinkte tot 1972 achter Noord-Korea aan, dat rijker was en niet noodzakelijk in alle opzichten repressiever. Bovendien is Noord-Korea al behoorlijk lang een kapitalistisch land (zie hiervoor *De B.V. Noord-Korea*) en is het juist het ongebreidelde kapitalisme dat Zuid-Korea's excessen veroorzaakte. Het is ook geen verhaal van goed plannen en hard werken, en dan kom je er wel – al is dat wel het verhaal dat in Zuid-Korea zelf wordt verteld. Als het zo simpel was, zou het Zuid-Koreaanse wonder al vele malen gekopieerd zijn. Ook de verklaring dat Zuid-Korea door zetbaas Amerika economisch en militair overeind werd gehouden is onvolledig. Hoezeer Pyongyang ook blijft volhouden dat Zuid-Korea een Amerikaanse marionettenstaat is, in werkelijkheid is er wel degelijk ruimte voor Zuid-Koreaans initiatief en handelen. Waar we het antwoord op deze vraag dan wel moeten zoeken is een lastige opgave.

Ik heb op mijn manier geprobeerd de achtergrond en ontwikkelingen te duiden die leidden van een straatarme postkoloniale samenleving tot de tiende economie ter wereld. Dat heb ik gedaan aan de hand van wetenschappelijk onderzoek, zowel dat van anderen als dat van mezelf, maar de keuzes die ik hier gemaakt heb, de onderwerpen die ik behandel en vooral ook al die onderwerpen die ik níet behandel, zijn subjectief en persoonlijk.

Uitlegbaar, denk ik, maar niet minder subjectief en persoonlijk. Uiteindelijk gebruik ik de onderwerpen in dit boek ook als een lens: het gaat niet alleen om de onderwerpen zelf, maar zeker ook om wat die laten zien. Het resultaat is een collage die op het eerste gezicht lijkt opgebouwd uit elementen die niet bij elkaar passen. Nadere inspectie leert, hoop ik, dat de structuur van elementen gelijkenissen vertoont en dat die elementen tezamen een beeld geven dat de opmerkelijke opmars illustreert van de Republiek van Korea, zoals Zuid-Korea formeel heet.

Zuid-Korea is nog steeds een zeer slecht gekend land in Nederland, terwijl het tegelijkertijd een van onze belangrijkste economische partners is. Interessanter is wellicht het feit dat Zuid-Korea en Nederland, ondanks hun uiterlijke verschillen, veel overeenkomsten hebben en veel van elkaar kunnen leren. Zuid-Korea heeft dit decennialang onderkend en *fact-finding missions* en al wat dies meer zij naar Nederland gestuurd. Hoe werkt lokaal bestuur hier? Hoe ziet het Nederlandse sociale vangnet eruit? Hoe werkt de intensieve landbouw? Hoe creëer je nieuw land uit wat zee is? Nederland heeft als samenleving niet hetzelfde soort belangstelling voor Zuid-Korea gehad, terwijl er meer dan genoeg gebieden zijn waar Zuid-Korea met soortgelijke problematiek als Nederland te kampen heeft. Zuid-Korea houdt zich ook staande als relatief klein land te midden van veel grotere landen. Het heeft nauwelijks natuurlijke hulpbronnen om op te leunen. Ook Zuid-Korea heeft de productie van goederen naar lagelonenlanden moeten verplaatsen. Het is afhankelijk van zakelijk inzicht en lef, van creativiteit en innovatie. Het heeft een hoogopgeleide bevolking die hard aan het vergrijzen is, maar ook een zeer problematische verhouding met de arbeidsmigranten die de samenleving tegelijkertijd niet kan missen. Geleidelijk aan heeft Nederland meer belangstelling voor Zuid-Korea gekregen, nu het Zuid-Koreaanse succes zo onontkoom-

baar is geworden. Het is helaas twintig jaar te laat – Zuid-Korea is ons voorbijgestreefd op het internationale podium en heeft de neiging om niet achterom te kijken.

Er is geen geheime methode (*pigyŏl*, zoals je in het Koreaans zou zeggen) die van een samenleving een succes maakt zoals dat in Zuid-Korea gebeurd is. Er zijn meerdere complexe redenen en timing is onontbeerlijk. De onontkoombare opmars van de nv Zuid-Korea (de naamloze vennootschap omdat iedereen eraan kan deelnemen, in tegenstelling tot de besloten vennootschap die Noord-Korea is) wordt vaak gesimplificeerd en geweten aan doorzettingsvermogen en improvisatievermogen; aan het vermogen om als samenleving een samenhangende langetermijnvisie te formuleren en tegelijkertijd, tegengesteld als dat mag zijn, het vermogen om het heden koppig te negeren als dat beter uitkomt. Dat zijn elementen die een rol spelen maar die eigenlijk weinig uitleggen. Er is helaas geen pigyŏl, slechts een ingewikkelde, complexe en uiterst interessante historische achtergrond die heeft geleid tot de situatie zoals die vandaag is. Daar gaat dit boek over.

Een korte opmerking over de term die de titel van dit boek vormt, de Koreaanse golf, *hallyu* in het Koreaans. De vertaling van hallyu naar het Engels is 'Korean wave', wat nu de standaardvertaling is, maar die vertaling klopt niet. De term bestaat uit twee woorden: *han* en *l/ryu* (wat samen uitgesproken wordt als hallyu maar geschreven in het Koreaans als hanl/ryu). Han betekent inderdaad Zuid-Koreaans, maar l/ryu betekent niet golf. Het betekent 'stroom' en het verschil tussen golf en stroom is in deze context wel belangrijk. Een golf is eenmalig en slaat zich stuk op de kust, een stroom stroomt door. En het heeft er alle schijn van dat deze Koreaanse golf een stroom is die nog wel even door zal stromen. Een juiste vertaling van de term hallyu zou dan ook Koreaanse stroom zijn, maar ik zal de conventie

eerbiedigen en hier spreken over de Koreaanse golf – zij het met pijn in mijn filologenhart.

Nog even dit.

Tijdens de epidemie deden de raarste uitingen de ronde over Zuid-Korea en Azië in het algemeen. De in de Nederlandse media breed gerapporteerde zogeheten 'volgzaamheid' van Koreanen en Aziaten viel zelfs in Zuid-Korea op. In het begin van de pandemie heb ik meerdere interviews met Zuid-Koreaanse media gedaan over de neiging in de Nederlandse media en wetenschap om het Zuid-Koreaanse beleid niet serieus te nemen en vervormd weer te geven en de Zuid-Koreanen te beschuldigen van allerlei volkstrekken zoals gehoorzaamheid, gedweeheid en volgzaamheid. Hierbij werden Zuid-Korea en Azië niet altijd onderscheiden; de twee werden nogal eens met elkaar verward alsof het niet echt uitmaakte of je het over een van de twee Korea's had of over Azië. Marion Koopmans had het in een interview in *De Correspondent* over de 'Aziatische methode' van coronabestrijding. Welke dan, dacht ik: de totale lockdownstrategie van een autocratische staat als China? De flexibele en zich telkens aanpassende strategie van een land met een viroloog als premier als Taiwan? Of die strategieën in Bangladesh, Vietnam of Thailand? India, Pakistan en Japan? Indonesië, Oezbekistan en Afghanistan? Of Zuid-Korea?

'Azië' is een vrij nutteloze term als het niet direct naar een geografische regio verwijst – en zelfs dan. Maar het kan niet ontkend worden dat 'Azië' een vaak gebruikte parapluterm is voor volkeren waarvan wij als samenleving het onterechte en wetenschappelijk al lang geleden verworpen idee hebben dat deze kenmerken als gehoorzaamheid, gevoeligheid voor autoriteit en collectiviteitsdrang delen. Dat we dat denken zegt meer over onze in aanleg nog steeds koloniale dromen dan over de werkelijkheid. Voor Zuid-Korea is het zo dat de gevoeligheid voor au-

toriteit aldaar meestal heeft geleid tot burgerlijke ongehoorzaamheid en opstand. Dat gehoorzaamheid er eerst door de Japanse koloniale autoriteiten en daarna door de militaire dictatuur in geslagen moest worden en dat collectiviteitsdrang een fata morgana is in de ogen van diegenen voor wie alle Koreanen nu eenmaal op elkaar lijken (overigens een volkomen begrijpelijk fenomeen dat Koreanen met ons delen als zij voor het eerst in Nederland aankomen, maar het wordt zorgelijk als gewenning in de maatschappij dit fenomeen niet doet verdwijnen). Toch hoor ik collega-wetenschappers die in hun eigen vakgebieden hoog aangeschreven staan maar geen koreanistische achtergrond hebben, zeggen dat Koreanen neigen tot gehoorzaamheid. Dat we niets van Zuid-Korea zouden kunnen leren omdat mens en maatschappij daar fundamenteel anders zijn. Dat een lockdown (die er niet was) daar mogelijk is omdat men luistert naar de regering. Vraag dat eens aan Park Geun-hye, de president die in 2016 moest aftreden nadat miljoenen Koreanen net zo lang totdat ze aftrad (en de gevangenis in draaide) de straat op waren gegaan.

De wijdverbreide notie dat mensen die er anders uitzien (want zo plat is het helaas) ook fundamenteel anders zijn in denken en doen is niet iets wat je op basis van onderzoek in de regiostudies kunt hardmaken. Sterker nog, het heeft er alle schijn van dat dezelfde grove wetmatigheden die samenlevingen in West-Europa karakteriseren ook elders worden gevonden, zowel in tijd als in plaats. Dat wil niet zeggen dat de West-Europese samenleving is geëxporteerd naar andere delen. Dat wil zeggen dat mensen slechts mensen zijn, waar of wanneer je hen ook tegenkomt. Ik beschouw het als de grootste mislukking van de humaniora en de regiowetenschappen in het algemeen – en eentje die ik mezelf ook aanreken – dat bovenstaande open deur geen open deur (meer) is, maar dat je dit moet blijven zeggen.

Dat wil niet zeggen dat alle samenlevingen gelijk zijn, maar wel dat alle samenlevingen elk voor zich unieke combinaties zijn van bekende elementen. Om met wetenschapsfilosoof Paul Feyerabend te spreken: 'Potentially every culture is all cultures.'

Nog een open deur: om een andere samenleving te begrijpen moet je de taal kennen, en de geschiedenis en de cultuur, en dit alles eigenlijk altijd in meervoud. Dat is een minimale startvoorwaarde. Benaderingswijzen die dit overslaan, bijvoorbeeld door samenlevingen in te delen in onveranderlijke modellen, spelen vals en leveren ook valse informatie op. Er is geen shortcut naar regiokennis.

Hadden we iets van Zuid-Korea kunnen leren met betrekking tot de pandemie? Wellicht. Misschien ook niet, maar de redenen waarom we de mogelijkheid überhaupt lijken te hebben afgewezen zijn niet steekhoudend. Ze gaan uit van een cultureel essentialisme: het idee dat wie we zijn in onze genen zit ingebakken en nooit verandert. Dat is niet alleen een zeer onwetenschappelijke notie, maar ook een die ons geen stap verder gaat brengen om te begrijpen hoe Zuid-Korea geworden is wat het nu is. Onze blik op Zuid-Korea, en op Azië in het algemeen, is oriëntalistisch: wij kijken aan de hand van stereotypen over Azië en negeren daarbij de realiteit. We kijken bovendien voornamelijk om onze eigen identiteit te bepalen en niet om te zien. Dat kan ook anders.

De op het eerste gezicht willekeurig gekozen onderwerpen voor dit boek zijn toch onlosmakelijk met elkaar verbonden en hebben een belangrijke rol gespeeld in de totstandkoming van hedendaags Zuid-Korea, een van de welvarendste en geavanceerdste samenlevingen ter wereld. Er is, zoals gezegd, geen pigyŏl of geheime methode die aan de basis van een van de verbazingwekkendste transformaties van de tweede helft van de twintigste eeuw heeft gestaan. Ik heb geprobeerd om althans een

tipje van de sluier op te lichten door de opkomst van Zuid-Korea als industriële grootmacht, als culturele producent, als mogelijk voorbeeld van pandemiebestrijding en als democratie toe te lichten. Een voorlopig en voorzichtig antwoord op de vraag hoe Zuid-Korea erin slaagde om zo'n opmerkelijke reeks van veranderingen met groeiend succes te ondergaan bestaat uit het wijzen naar de complexe samenloop van verschillende factoren, waarbij de precieze timing onontbeerlijk is gebleken.

Inleiding

Ik heb geprobeerd om in dit boek Zuid-Korea's opmerkelijke opmars te duiden en in context te plaatsen. Dat betekent concreet dat sommige hoofdstukken in dit boek historisch zijn en andere hedendaags. Omdat het geen naslagwerk is, betekent het ook dat ik een strenge keuze heb moeten maken uit een zeer groot aantal mogelijk onderwerpen. Ik heb ervoor gekozen om van het ene naar het andere hoofdstuk te gaan met een bepaalde mate van verbinding in onderwerp. Er zijn een paar thema's die telkens terugkeren: Zuid-Korea's verleden als kolonie (toen nog ongedeeld) in het Japanse keizerrijk, verzet tegen autoriteit en uitbuiting, historische narratieven die vaak genegeerd zijn, de problematiek van een opgedeeld land, en het spanningsveld tussen repressie en creativiteit.

In het eerste hoofdstuk ga ik expliciet in op Zuid-Korea's verleden als kolonie, wat een bepalend stempel op de maatschappij heeft gedrukt. Dat is onvermijdelijk, kolonisatie is nooit oppervlakkig, maar grijpt altijd diep in op de structuren van een maatschappij, en de invloed hiervan blijft ook na het vertrek van de koloniserende macht merkbaar aanwezig. Die koloniale erfenissen zijn er in Zuid-Korea in alle vormen en in allerlei verschillende gebieden, maar voor de economische groei én voor de autoritaire manier van regeren van Zuid-Korea in de jaren zestig en zeventig was het kolonialistische voorbeeld van Mantsjoekwo, de Japanse marionettenstaat in Noordoost-Azië en naast Korea tussen 1932 en 1945, van doorslaggevend belang.

Van Korea's plaats in het Japanse koloniale rijk en specifiek de

invloed van Mantsjoekwo ga ik in hoofdstuk 2 naar hoe dat verleden de band met Japan heeft gevormd. De verhoudingen tussen Zuid-Korea en Japan zijn door de jaren heen niet minder gevoelig en complex geworden. Het in 1965 afgesloten Normalisatieverdrag heeft in weerwil van zijn naam de relaties tussen de voormalige kolonisator en de voormalig gekoloniseerde niet weten te normaliseren. Beide landen lijken in veel opzichten op elkaar. En dan heb ik het niet over de koloniale erfenissen in Zuid-Korea, maar het feit dat beide samenlevingen democratieën zijn, met flinke gebreken weliswaar, waarin de burger centraal staat. Handelsbetrekkingen tussen de twee landen zijn ook zeer sterk. Tegelijkertijd spelen sociale trauma's uit het verleden door de relatie tussen Japan en Korea heen, waarbij de heftigere politieke conflicten vaak actief worden aangewakkerd door de politiek – in beide landen. Hoofdstuk 2 staat stil bij de enorme complexiteit van de relatie tussen twee landen die in sommige opzichten sterk op elkaar lijken maar door een zeer pijnlijk verleden (wat zelf die gelijkenis voor een groot deel tot stand heeft gebracht) politiek en in mindere mate sociaal niet in staat lijken te zijn die gelijkenis ten positieve te benutten.

Hoofdstuk 3 behandelt de lange weg naar democratie in Zuid-Korea. In weerwil van kenschetsen van de Zuid-Koreanen als een gehoorzaam, gedwee en collectivistisch volk dat goed luistert naar autoriteit, laat de geschiedenis van Zuid-Korea heel wat anders zien, namelijk een constante aanwezigheid van verzet en weerstand tegen autoriteit en uitbuiting. Zuid-Koreanen hebben consistent laten zien dat als hun iets niet zint, zij de straat op gaan totdat het probleem verholpen is. De Zuid-Koreaanse neiging tot verzet en weerstand tegen autoriteit heeft ook als gevolg dat in Zuid-Korea, in tegenstelling tot veel andere democratieën, voormalige staatshoofden en politici die de wet hebben overtreden worden aangeklaagd en nogal eens de gevangenis in

gaan. Hoe Zuid-Korea zich wist te ontwikkelen van straatarme dictatuur naar zeer welvarende democratie (met alle moeilijke mitsen en maren van een democratie) is een onderbelicht verhaal dat het verdient om meer naar boven gehaald te worden.

Die democratie kwam niet zonder slag of stoot en zonder bloed aan de handen tot stand en het verhaal van Zuid-Korea's onontkoombare opkomst stopt ook niet bij de democratisering. De democratisering speelde zich af tegen de achtergrond van de economische groei van het land: landen als China hebben laten zien dat er geen noodzakelijk verband bestaat tussen het verwerven van welvaart en het verwerven van democratie en vrijheden, maar de casus van Zuid-Korea laat zien dat dat verband er wél kan zijn. Hoofdstuk 4 houdt zich dan ook bezig met een ander onderbelicht verhaal, maar nu in de economische ontwikkeling van het land: de cruciale rol van de Zuid-Koreaanse deelname aan de Vietnamoorlog in de economische bloei van het land. De toenemende welvaart in Zuid-Korea in de jaren zeventig en tachtig maakte de democratisering waar student en dissident voor vochten mogelijk. Die toenemende welvaart was echter niet alleen een kwestie van uitstekende planning, hard werken en de door de Japanse kolonisator achtergelaten industriële infrastructuur. De instroom van geld, goodwill van de kant van de vs, wapens en ervaring uit de Vietnamoorlog zijn vaak onder het tapijt gemoffeld, maar vormen een essentieel deel van het economische mirakel van Zuid-Korea. Bloed, zweet en tranen van 350.000 Zuid-Koreaanse soldaten in Vietnam en van een onbekend aantal Vietnamese burgers staan evenzeer aan de basis van de economische groei langs de Hanrivier.

Vietnam was niet alleen belangrijk voor Zuid-Korea omdat er direct geld kon worden verdiend. Het kapitaal en de knowhow die door de Vietnamoorlog het land binnenstroomden werden niet onbenut gelaten door de *chaebŏl*, de familieconglomeraten

die in de jaren zeventig bijna met een pistool tegen het hoofd door de staat waren gemobiliseerd om de economie netjes volgens de absurd ambitieuze vijfjarenplannen naar een hoger plan te tillen. Zuid-Korea's huidige can do-reputatie dateert uit deze tijd, evenals de onstuitbare innovatiedrang (en bewijsdrang) die Zuid-Korea kenmerkt. Geen chaeböl heeft de lessen uit de jaren zeventig beter geleerd – en verfijnd en verbeterd – als Samsung, verantwoordelijk voor een vijfde van het bnp en een even groot deel van de totale export. Hoofdstuk 5 gaat in op de cruciale economische bijdrage van de chaeböl en op de onontwarbare knoop van belangen waar de top van de politiek, het zakenleven en de ambtenarij met elkaar in verstrengeld zijn geraakt.

De overgang naar hoofdstuk 6 is een harde overgang: in dit hoofdstuk schets ik een beeld van een altijd aanwezig maar vaak over het hoofd gezien cultureel icoon in Zuid-Korea: de gangster zoals die in film en op tv te zien is. De gangster als cultureel icoon is een belangrijke manier om Zuid-Korea's opkomst van binnenuit te begrijpen. De gangsterfilm is zo'n beetje het oudste filmgenre in Korea en zeker het lucratiefste genre in Zuid-Korea. Alhoewel de gangster als aantrekkelijk cultureel icoon in de laatste vijftien tot twintig jaar aan populariteit heeft ingeboet, is zijn invloed nog steeds niet weg te denken. Hoe die invloed eruitziet en hoe de hedendaagse gangster geworden is tot wat hij nu is in de populaire verbeelding van de gemiddelde Zuid-Koreaan is een verhaal dat Zuid-Korea's omgang met het koloniale verleden en met ontstellend gevoelige onderwerpen als collaboratie gedurende de koloniale tijd haarfijn in beeld brengt.

Een thema dat overal op de achtergrond meespeelt is het idee dat noord en zuid ooit weer één land zullen worden. De relatie met Noord-Korea is van existentieel belang voor Zuid-Korea, en niet alleen op strategisch niveau. Historisch Korea bestond zo'n duizend jaar toen het met geweld en zonder instemming in twee

verschillende landen werd verdeeld. Dat deze tragedie tachtig jaar later nog steeds voortduurt lijkt erop te wijzen dat de opdeling definitief is. Toch zijn er in beide landen krachtige motieven om hereniging na te streven. Van de Noord-Koreaanse kant is het ideaal van vereniging onder de rode vlag van het communisme, ondanks het feit dat hedendaags Noord-Korea niet bepaald communistisch is, nooit opgegeven. En Zuid-Korea neemt de eigen grondwet, waarin hereniging een vereiste is, serieus. Afgezien van de vraag wanneer dit zou kunnen gebeuren, is de vraag hoe dit plaats zou moeten vinden al decennia het onderwerp van discussie. De geleidelijke terugtrekking van de Verenigde Staten van het Koreaanse schiereiland en de nog steeds toenemende macht van China zijn belangrijke factoren in een eventuele hereniging. Ik geef een schets van wat volgens mij de drie logische scenario's zijn in hoofdstuk 7.

Zuid-Korea's opmars zou onmogelijk zijn geweest als het niet een heel stevige fundering had gehad in het onderwijssysteem en in de door de maatschappij geweven obsessie met een zo goed mogelijke opleiding voor de eigen kinderen. Zo'n opleiding wordt door ouders zelf gefinancierd – die sparen daar een groot deel van hun werkende leven voor. Het Zuid-Koreaanse onderwijs scoort internationaal gezien hoog. Zuid-Korea heeft een zeer hoog opgeleide beroepsbevolking en had begin jaren 2000 het hoogste aantal doctors per 100.000 inwoners. De weg naar de bovenste lagen in de samenleving lag open en ging langs school via de universiteit. Toch is juist het onderwijs ook een plek waar cultuuroorlogen worden uitgevochten, waar de erfenis van de dictatuur af en toe nog springlevend blijkt en waar steeds minder Zuid-Koreanen hetzelfde profijt uit halen als eerdere generaties.

Ook zonder goede relaties met grote buur Japan is Zuid-Korea er gekomen, en volgens sommigen zelfs verder gekomen dan

Japan. De culturele invloed die Zuid-Korea vandaag de dag wereldwijd uitoefent was hiervoor eigenlijk alleen voorbehouden aan voormalige koloniale wereldrijken die vaak eeuwen de tijd hadden gehad om hun taal en hun waarden tegen heug en meug op te dringen aan lokale bevolkingen. Daar is in het geval van Zuid-Korea geen sprake van. De soft power van de Koreaanse golf gaat uit van de aantrekkingskracht van de Zuid-Koreaanse producten, normen en waarden, die mensen ertoe brengen het te consumeren, zich eigen te maken, te willen zijn. Hoe het enorme succes van de Koreaanse golf verklaard moet worden houdt mij bezig in hoofdstuk 8. Ik kijk hier niet alleen naar hoe K-pop tot stand kwam en wat het betekent, maar ook naar de schaduwzijdes van wat van buitenaf een niet te stoppen fenomeen lijkt.

Hoofdstuk 9 is niet zozeer een bespiegeling op Zuid-Korea, als wel van onze blik erop. En van wat Nederland zou kunnen hebben aan de razendsnelle ontwikkelingen die Zuid-Korea heeft doorgemaakt – waardoor het nu in veel opzichten Nederland ver voorbij is gestreefd. Zuid-Korea heeft zich in een korte tijd keer op keer bewezen. Op de momenten dat het ertoe doet stijgt de samenleving boven zichzelf uit. Dat gebeurde in 1980 in Gwangju, waar de roep om vrijheid vanuit de samenleving in bloed gesmoord werd, in 1987 in het hele land, in 2016 in Seoul en in grote delen van het land en op allerlei momenten en plaatsen die de geschiedenisboeken niet hebben gehaald. Ik weet niet of ik een eenduidig antwoord heb op de vraag hoe Zuid-Korea zo'n onstuitbare opmars heeft kunnen maken. Ik denk wel dat we in het zoeken naar zo'n antwoord voorbij de glitter en glamour van strak geproduceerde sterren en hun video's moeten kijken, voorbij de economische krachtpatserij van de familieconglomeraten en voorbij de relatie met Noord-Korea, naar de dynamiek van macht en tegenmacht, kracht en tegenkracht die

Zuid-Korea meer heeft gekenmerkt dan veel andere landen en ervoor hebben gezorgd dat een verarmde, aan stukken geschoten en in tweeën gedeelde postkoloniale staat waar menig jonge man onder de grond was komen te liggen een welvarende democratie kon worden. Het verhaal van Zuid-Korea is echter nog lang niet af.